

1.3. Шляхи оптимізації взаємодії школи і сім'ї у розвитку особистості молодшого школяра

Автор: Дякова Альона Сергіївна

Співдружність школи з сім'єю, опора на родинні традиції набуває сьогодні нового педагогічного змісту та особливої актуальності. Адже об'єктивна необхідність взаємодії школи і сім'ї у розвитку особистості молодшого школяра має глибокі соціальні й психолого-педагогічні основи. Вона зумовлена сутністю самого процесу виховання і розвитку, який пов'язаний з безпосереднім сприйманням особистістю як організованих, так і випадкових зовнішніх впливів.

Впродовж багатьох віків людей хвилювала проблема становлення особистості. Відомий філософ Гельвецій відзначав, що люди не народжуються, а стають тими, ким вони є. Першоосною розвитку дитини як особистості є виховання в сім'ї. Якщо сім'я зацікавлена у вихованні особистості, то виховний вплив школи посилюється, якщо ж такий союз слабкий або не склався взагалі, то позитивний вплив школи значно зменшується. Ставлення батьків до проблем виховання дітей не є однозначним. Близько 70% батьків визнають всю відповідальність за навчання і виховання своїх дітей, 25% вважають, що виховувати дитину повинна сім'я, школа і суспільство, тому й відповідальність необхідно ділити порівну. І понад 5% батьків взагалі знімають із себе відповідальність за виховання своїх дітей.

Школа і сім'я - два суспільних інститути, на яких покладено обов'язок виховувати особистість. Визнаючи школу провідною ланкою у розвитку особистості треба зазначити, що без єдності зусиль з сім'єю, ефективність цього процесу буде низькою. Адже саме сім'я найбільше впливає на її всебічний розвиток: укладом спільного життя, побутом, працею, традиціями, звичаями. Саме в сім'ї дитина засвоює такі загальнолюдські поняття, як добро і зло, правда і кривда, корисне і шкідливе, тобто її морально-етичні принципи на яких споконвіку ґрунтується педагогічний досвід народу.

Сім'я завжди була і залишається природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом матеріальної і емоційної підтримки, необхідної для розвитку її членів, особливо дітей, засобом збереження і передачі культурних цінностей від покоління до покоління.

Єдність сім'ї і школи відіграє важливу роль у вирішенні завдань всебічного розвитку та виховання школяра. Важливого значення даній проблемі надавали відомі педагоги: Януш Корчак, А.Макаренко, В.Сухомлинський, М.Стельмахович та інші дослідники.

Сім'я - один із головних виховних інститутів, значення якого у формуванні особистості дитини важко переоцінити. Лише в сім'ї, під керівництвом та з допомогою батьків дитина пізнає навколишній світ у всіх його складностях і багатогранних проявах, тут проходить її громадське становлення, формується світогляд та естетичні смаки.

Здійснюючи родинне виховання, батьки створюють умови для повноцінного становлення та розвитку особистості, забезпечують дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, формують активне, зацікавлене ставлення до оточуючого середовища. З сім'ї починається дорога і до школи. У шкільному віці основою родинного виховання є формування в дітей

гуманістичної моралі, естетичної культури, готовності до праці, до захисту рідної землі, патріотичних почуттів.

Мета дослідження полягає у визначенні шляхів оптимізації співпраці сім'ї і школи у розвитку особистості школяра. Адже розвиток особистості – це „процес становлення особистості, вдосконалення її фізичних та духовних сил під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких найважливішими є цілеспрямоване виховання й навчання.

Він має різні форми і відбувається на основі взаємодії дитини з середовищем. А позитивний вплив середовища (у нашому випадку це сімейне і шкільне) на формування особистості здійснюється лише в тому випадку, коли вона здатна сприймати його як орієнтир у своїй життєдіяльності.

Сьогодення вплинуло на зміст взаємодії батьків з дітьми. Ринкові відносини, вільний вибір галузі діяльності сприяють посиленню потреби особистості у додатковій освіті та професійному самовизначенні. З огляду на це загострюється увага та зацікавленість батьків до шкільної діяльності дітей

Виховання і навчання цілеспрямовано впливають на розвиток особистості, вони постають як свідомо, підпорядкована певній меті діяльність, результати якої мають передбачуваний характер. Педагоги та батьки мають керувати розвитком юної особистості. Це і є одним із шляхів оптимізації взаємодії школи і сім'ї у розвитку особистості школяра.

Значення батьківського авторитету, роль педагогічного колективу та всієї системи освіти є найважливішою необхідністю у навчально-виховному процесі сучасної початкової школи. Щоб змінити на краще стан моральності нашого суспільства, необхідно пам'ятати, що вихованість наших учнів результат копійної щоденної роботи, а також тих реальних міжлюдських стосунків, у які включається дитина з перших днів свого життя і активним учасником яких вона залишається усі наступні роки.

Дані досліджень засвідчують, що не на стільки виховує сам виховний процес, як спеціально організована дорослими діяльність, а ті щоденні, конкретні взаємини, під час яких дитина день за днем вбирає і активно переосмислює людські цінності і орієнтації, способи поведінки, сутність ставлень до явищ життя і до самої себе. Як відомо, здоровою і щасливою дитина може вирости тільки у дружній і щасливій сім'ї, де панує любов і взаєморозуміння. Провідна роль у родинному вихованні належить, звичайно, батькам та рідній (материнській) мові. Родина відіграє у вихованні дітей колосальну роль. У сім'ї відбувається формування характеру кожної людини, її особистісних рис і національної свідомості. Саме тут з молоком матері закладаються основи становлення особистості. Оптимальне досягнення реалізації навчальних і освітніх завдань початкової школи прийде через забезпечення гармонії родинно-шкільного виховання молодших школярів.

Стосовно педагогічних здібностей батьків, то до найважливіших із них варто мабуть, віднести вміння належно організовувати комунікативну діяльність, налагоджувати внутрішньосімейні взаємини і, найголовніше, встановлювати правильні стосунки з дітьми.

Отже, зрозуміло, що в умовах сім'ї дітей виховують не лише батько й мати, але й інші члени сім'ї. Тому що, сім'я як первинний колектив суспільства в цілому впливає на формування і розвиток дітей.

Мистецтво виховання полягає в тому, щоб розвивати в особистості готовність до

розв'язання внутрішніх чи зовнішніх конфліктів, стійкість до навіювання та до зовнішніх негативних чинників. Адже моральні риси характеру особистості виховуються в конкретних актах поведінки, діях вчинках. Наприклад, така риса характеру, як почуття обов'язку, спочатку виявляється щодо близьких людей. А в подальшому вона поступово узагальнюється, переноситься в нові життєві ситуації, стає стійкою рисою характеру, яка спрямовує поведінку.

Вчені надають великого значення такому засобу розвитку характеру, як наслідування. Про це мають завжди пам'ятати дорослі – батьки, вихователі, вчителі, які хочуть того чи ні, але виступають для дітей взірцями поведінки. Батькам також важливо використовувати виховний вплив на дітей через літературних героїв, персонажів кінофільмів, постаті видатних діячів науки, техніки, культури.

Більшість батьків у нашій країні добре розуміє свою відповідальність за виховання своїх дітей і приділяє їм багато часу і уваги. Проте ще багато таких батьків, які намагаються перекласти всю відповідальність за виховання своїх дітей на плечі учителів, на жаль, ще немало. Тим часом давно відомо, що якість виховання і навчання дітей залежить не тільки від учителів. Адже більшу частину свого часу діти проводять дома, в сім'ї. Тому багато залежить від того, як школярі виконують домашні завдання, як виховується у них любов до праці, як проводять вони своє дозвілля, з ким товаришують. Батьків необхідно націлювати на те, що ефективність виховання значною мірою залежить від дружного і погодженого виховного впливу на них сім'ї і школи, батьків і учителів.

Батьки виховують дітей не лише словом, переконанням, а й своїм власним прикладом, своєю поведінкою. Вони впливають на дітей тоді, коли вони тільки вступають в життя і вперше починають пізнавати навколишній світ. Тому виховний вплив батьків буває особливо сильним. Адже перші дитячі враження – це найяскравіші враження. Вони зберігаються часто на все життя. При цьому зберігаються, на жаль, не тільки позитивні, а негативні навички і звички. Якщо батьки навчать свою дитину в перші роки її життя обманювати товаришів, старших, то вона і в зрілому віці буде неправдивою.

Діти, особливо на ранніх ступенях свого розвитку, намагаються повторювати вчинки і дії дорослих, що їх оточують. Пояснюється це тим, що в них ще нема достатніх знань і життєвого досвіду. В силу цього вони й намагаються наслідувати дорослих і насамперед своїх батьків.

Ось чому поведінка батьків – це основний вирішальний засіб виховання дітей в сім'ї. Якщо батьки прагнуть виховати своїх дітей правдивими і чесними, а самі в їх присутності говорять неправду, то ефективність їх виховного впливу значно знизиться. Якщо батько або мати намагаються виховати в своїх дітей такі якості, як дисциплінованість і організованість, ввічливість і повагу до старших, а самі не мають цих якостей, то їх виховна робота не дасть потрібних наслідків.

Адже тільки в соціальному оточенні людина засвоює зразки поведінки й наслідує їх: спочатку під зовнішнім контролем, до якого відносяться батьки, школа та громадськість, а потім це може стати й основою саморегуляції особистості як такої.

Школі, безумовно, належить головна і вирішальна роль у вихованні і навчанні молодого покоління. Адже вона озброює школярів глибокими і різносторонніми знаннями. Без школи не можна стати культурною людиною. Інтелектуальний розвиток, який дає учням школа, ґрунтується на глибокому науковому розумінні ними законів природи і суспільства.

Набуті у процесі навчання і праці знання, органічно пов'язані з почуттями і стають основою формування особистості. Розвивати інтелект дитини неможливо поза її цілеспрямованою діяльністю, якою у шкільному віці є навчання і праця.

Велику роль у розвитку особистості відіграє праця. У процесі трудової діяльності учні краще засвоюють те, що не суперечить їхнім переконанням, має особистісне і суспільне значення. Зв'язок виховання і навчання з працею, з життям є одним із основних джерел формування у учнів повноцінної особистості.

Одним із шляхів оптимізації взаємодії двох провідних інституцій виховання є підвищення провідної ролі школи у розвитку особистості молодшого школяра. Це сприятиме озброєнню учнів глибоким багажем знань, виробленню практичних навиків та вмінь.

Проте школа – не єдине місце, де виховується і навчається молоде покоління. Діти здобувають освіту, виховуються і навчаються не лише в школі. Їх розвиток продовжується і поза стінами школи і насамперед – у сім'ї. На яку височінь не була б піднесена шкільна справа в нашій країні, школа сама, без допомоги батьків, не може успішно здійснювати виховання і навчання молодого покоління.

Правильне виховання сприяє інтелектуальному, творчому розвитку особистості. Мисленнєві здібності краще розвиваються там, де вчителі і батьки правильно організують навчальну діяльність, сприяючи самостійному вирішенню творчих задач. Адже інтелектуально – творчий розвиток особистості учнів є одним із найважливіших завдань взаємодії сім'ї і школи в організації навчально-виховного процесу.

Оптимізація взаємодії школи і сім'ї – необхідна умова успішного виховання і навчання дітей. Там, де вчителі і батьки виступають єдиним фронтом, там звичайно краще поставлена навчально-виховна робота школи і правильно організовано виховання дітей у сім'ї.

Звичайно, дітей треба вчити розрізняти добро і зло, формувати в них критичне, непримиренне ставлення до тих, хто керується антигуманними поглядами та нормами моралі. Однак формування у дитини правильної життєвої позиції, активної протидії злу можливе на основі виховання у неї передусім поваги до людей, вміння самостійно зрозуміти добро, відрізнити його від злого, негідного. Джерелом людського життя є родина. З прадавніх часів люди усвідомлювали значущість родини для всебічного розвитку особистості.

Концепції виховної роботи стверджують: «Нам потрібно виховати особистість дійову, з високою громадянською свідомістю почуттям національної гідності, інтелектуальну, творчу, благородну, фізично здорову, естетично повноцінну, працелюбну, порядну, гуманну» [47, 25].

Великий педагог К.Д. Ушинський писав, що слід зробити неможливим таке проведення часу, коли людина залишається без роботи в руках, без думок в голові, оскільки саме в цей час псується голова, серце, моральність.

В освітньому просторі склалися різноманітні форми зв'язку школи і сім'ї. Найбільш поширеними способами їх оптимізації є: 1) відвідування класним керівником і учителями батьків учнів; 2) відвідування батьками школи; 3) проведення класних і загальношкільних зборів; 4) шкільні конференції батьків щодо обміну досвідом сімейного виховання; 5) «дні відкритих дверей», або «батьківські дні»; 6) батьківські комітети при школах.

Відомо, що сім'я - той основний осередок, де відбувається формування особистості дитини. Вплив сім'ї на дитину домінуючий унікальний, а багато в чому й незамінний. В сім'ї особистість формується в природних умовах, вихователі тут - найближчі й найдорожчі для дитини люди, з якими вона постійно спілкується і яким повністю довіряє. «Саме в сім'ї беруть початок світогляд, ідейні й моральні переконання, етичні й естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтації, дитина вперше прилучається до рідної мови, історії та культури свого народу, його традицій, звичаїв, обрядів, усього укладу життя» .

Основну роботу з батьками школа проводить через батьківські об'єднання, які носять різні назви - батьківські комітети, конгреси, асоціації, асамблеї, президіями, комісії, клуби і т.п. Кожен з них має свої план, положення, напрями діяльності.

Особливий тягар по забезпеченню реальних зв'язків з сім'єю лягає на плечі класовода. Свою діяльність він організовує через класний батьківський комітет, батьківські збори, а також через вчителів, які працюють в даному класі. Важливою частиною практичної діяльності класовода є відвідування учнів вдома, вивчення умов, в яких вони проживають, передбачення небажаних результатів. Традиційною функцією класовода залишається просвітницька: багато сімей потребують педагогічної поради, професійної підтримки. Адже непрофесійна робота з батьками підриває авторитет педагога і школи. Батьки будуть добиватися співпраці тоді, коли будуть бачити зацікавленість класовода долею їхніх дітей.

Проблема взаємодії школи і сім'ї, на наш погляд, належить до найскладніших і найважчих. Оскільки взаємозалежність педагогічних явищ і процесів у наші дні дедалі ускладнюється, завдання, які висуває життя перед школою, стають настільки складними, що без високої педагогічної культури всього суспільства і, насамперед, сім'ї зусилля вчителів, якими б значними вони не були, виявляються недостатньо ефективними. Аналогічні проблеми стоять і перед сім'єю. Тому що всі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, вкорінюються і у сім'ю особливо на тлі сучасних суспільно-економічних контрастів. Формування правильних взаємин і розвиток особистості залежить насамперед від того, якими людьми постають перед дитиною мати й батько, як пізнаються людські стосунки і суспільне оточення.

Взаємини школи із сім'ями учнів регламентуються насамперед державними документами. В Законі України «Про освіту» вказано на основі права і обов'язки батьків щодо виховання дітей, зокрема, відзначено, що на батьків покладено однакову відповідальність за виховання і розвиток дитини. А стаття 50 цього закону називає батьків у числі рівноправних учасників цього процесу [32, 21]. Без допомоги батьків педагогічному колективу важко домогтися значних успіхів.

Отже, успішний розвиток дітей значною мірою залежить від дружної і погодженої виховної роботи школи і сім'ї. Цю істину повинні добре засвоїти не тільки вчителі, а й батьки. Так само як і діти, батьки повинні жити своєю школою, регулярно відвідувати батьківські збори, обмінюватися своїми думками і спостереженнями з класоводами. Особливо це стосується батьків невстигаючих учнів. Школа ж повинна прагнути до об'єднання зусиль щодо успішного навчання, виховання та розвитку школярів. Тому що не тільки навчальний заклад допомагає сім'ї у вихованні дітей, а й батьки повинні допомагати школі.

□